
La nit de Nadal al Lluçanès, 1850-1965

Annex 2

CANÇONS DE NADAL

recollides al Lluçanès pels folkloristes

Pecanins, Vilarmau, Amades, Tomàs i Romeu

Pere Mestre i Boix

Francesc Xavier Cortada i Jordà

LLISTAT DE CANÇONS

Joaquim Pecanins i Fàbregas (1883 - 1948)

El cant dels ocells
Fum, fum, fum
Les versions del *Fum, fum, fum* de J. Romeu i J. Amades
Ball rodó
Cançó de l'Infant
Cap a Betlem caminem
Estrella guiadora

Josep Maria Vilarmau i Cabanes (1900-1947)

La cova de Betlem
Sant Josep diu a Maria
Avui que cantem a vint-i-cinc de desembre
Josep i Maria cercant posada
La nit de Nadal
La nit de Nadal
La nit de Nadal
Pastorets de la muntanya
Pastorets de les muntanyes...
La marxa dels pastors
El pastor del Grau
L'Anunciata
Follies dels aucells
Sant Josep i la Mare de Déu
Cançó de Nadal
Cançó de Nadal
El Rabadà
Nadala
El desembre congelat
El fum, fum

Joan Amades i Gelats (1890-1959) i **Joan Tomàs i Parés** (1896-1967)

Nadaleta
Nadala infantil
Nadaleta
Nadaleta
Ballet nadalenc
El cant dels ocells
El pastor Pasqual

Josep Romeu i Figueras (1917-2004)

Dues cançons nadalenques de segle XV
Cançó IV (Sant Bartomeu del Grau)
Cançó V (Sant Bartomeu del Grau)

Joaquim Pecanins i Fàbregas¹

(Prats de Lluçanès, 1883 - Banyoles, 1948)

(foto cedida per Montserrat Noguera).

La família Pecanins, de Prats de Lluçanès, estava formada pel matrimoni Josep Pecanins Budoy i Teresa Fàbregas Blanqué, casats l'any 1882. Van tenir sis fills, el Joaquim –tothom li deia Quim– la Maria, muller de l'esfaltista Miquel Soldevila, la Teresa, el Manel, l'Andreu i el Jesús.

El Joaquim era el més gran dels germans, els seus pares els van educar en un ambient profundament religiós. La seva primera esposa fou Carme Bach, de la masia de Santa Llúcia de Prats de Lluçanès. L'any 1914 va quedar vidu, quan ella només tenia 31 anys. A Terrassa coneix la seva segona esposa, Maria Vallès, alumna seva.

Va ser un folklorista, pedagog i compositor dedicat a la música popular. A Prats de Lluçanès, on té un carrer dedicat a la seva memòria, col·labora amb mossèn Antich, en la segona època de l'Orfeó del Lluçanès. Després d'acabar els seus estudis a Vic, es trasllada a Barcelona, on estudià amb els mestres Antoni Nicolau i Joan Lamote de Grignon. Aquesta coneixença fa que en Lamote armonitzés la popular nadala *Fum, fum, fum*, recollida per ell. És el director de l'Orfeó Manresà (1908-1920), de la Schola de Terrassa (1911-1928), de l'Escola Municipal de Música de Terrassa (1920-1925), va fundar el Conservatori de Terrassa i una orquestra de cambra (1925-1936). Després de la guerra el matrimoni es trasllada a Banyoles, on van treballar tots dos a l'acadèmia Abad Benito, fins a la seva mort l'any 1948.

Participà de ben jove a la Festa de la Música Catalana dels anys 1904, 1905 i 1906, amb més d'un centenar de cançons recollides al Lluçanès i altres comarques veïnes assolint premis en les tres edicions, que li serveixen perquè li publiquin les seves cançons en diaris i revistes i en els *Butlletins dels Centres Excursionistes de Catalunya i del Bages*, així com a la *Revista Musical Catalana*, de l'Orfeó Català. Nosaltres, en aquest annex, n'esmentem algunes que fan referència a temàtiques nadalenques, com el *Fum, fum, fum*, passant pel *Cant dels ocells*, una versió originària del Lluçanès i d'un *Ball rodó* que es cantava i ballava sortint de la missa del gall de Prats de Lluçanès, entre d'altres. El seu fort sentiment catalanista segurament que va contribuir en bona part a la seva tasca tan activa en el món de la cançonística popular, al mateix temps que oferia conferències musicals al costat de prestigiosos músics i folkloristes al llarg de tot el primer terç del segle XX.

El cant dels ocells

El cant dels ocells

M. ♩ = 96

Al veu - re des - pun - tar lo mi - llor llu - mi -
nar en la nit mes dit - xo - sa els o - ce - llets can - tant la
ve - nen fes - te - jant amb sa veu me - lin - dro - sa els o - ce - llets can -
tant la ve - nen fes - te - jant amb sa veu me - lin - dro - sa.

Versió publicada al *Butlletí del Centre Excursionista del Bages*, n. 72, gener-desembre 1918.

Al veure despuntar
lo millor lluminar en la nit més ditxosa
els ocellets cantant
la venen festejant amb sa veu melindrosa.

Sobre aquesta cançó, Pecanins fa el següent comentari.

“Aquesta tonada ve a ser una variant de la ja coneguda, però en diferenta modalitat i desenrotllo. Musicalment considerada no podem pas pendre-la com a variant, ja que per l’efecte dels sons no fa pensar en la coneguda (en to menor) sinó en els intervals anacrúsics del començament. La lletra podem dir que és gairebé igual. Al Lluçanès no’s coneix altra melodia de El cant dels ocells que la que transcribim; i que per aquells que l’hem viscuda de petit, sempre’ns commourà més i la sentirem més nostra que la que’n diríem variant d’aquesta.”

Fum, fum, fum

La popular nadala *Fum, fum, fum*,² recollida per Joaquim Pecanins ja abans de l'any 1904, quan va participar a la Primera Festa de la Música, ens demostra que ja es cantava al segle XIX a la missa del gall de Prats de Lluçanès; fins i tot hi ha autors, com Josep Romeu i Figueras que la situen un segle més tard.³ Hi ha la notícia que Felip Pedrell, el prestigiós musicòleg, descriu les sensacions que li va produir quan la va escoltar per primera vegada: *“Era en el pueblecito de Prats de Llussanés a la medianoche del día de Navidad. El pueblo estaba congregado en la iglesia celebrando la llamada misa del gallo. En esta ocasión cantaban el “Fum, Fum, Fum”, acompañados de toda suerte de instrumentos acústicos (zambombas, panderetas, etc). El efecto que con ello conseguían era extraordinariamente pintoresco, hasta el punto, que sin duda para muchos resultaba irreverente. El pueblo, sin embargo, no atiende a estos pequeños matices, cuando consigue encontrar su propio medio de expresión”*.⁴

Joan Amades, acompanyat del mestre Joan Tomàs, l'any 1931 van fer una estada de quatre dies per terres del Lluçanès⁵, recollint un bon reguitzell de danses i més d'un centenar de cançons. En Vilarmau els va acompanyar cada dia. Arriben el diumenge 23 d'agost a Prats de Lluçanès i s'entrevisten amb mossèn Andreu Antich, director de l'Orfeó del Lluçanès, i en Manel Gost, conegut pel Perussa. El primer li canta el *Fum, fum, fum*, entre altres melodies, mentre que el segon li participa d'unes danses.

En el seu *Cançoner*, Amades expressa les sensacions que li produeix aquesta nadala *“La tonada té un marcat aire de dansa i és molt adient com a cançó de camí. Els pastors lluçanesos se'n servien per a conduir la ramada, per l'estil de com ho feien amb la cançó dels Tres tambors”*.⁶ Romeu també diu *“És de les cançons nadalenques més populars als nostres dies i potser la més característica de l'humor i la gatzara típica de la diada. En aquest sentit manté un estret parentiu amb les més velles. Possiblement abans del segle XVIII”*.⁷

Una mostra de la popularitat d'aquesta nadala, és que a partir de la seva publicació en les revistes de música més prestigioses de Catalunya, segur que gràcies als premis obtinguts per Pecanins, de mica en mica anava formant part del repertori de cançons de Nadal que oferien els diferents grups i orfeons de tot el país. El seu èxit s'anava estenent i, en pocs anys, es va donar a conèixer en altres països d'Europa i d'altres continents.

La revista *L'Estel*⁸ es fa ressò, a l'any 1970, d'una revista musical de Filadèlfia (EEUU) sota el títol *Songs of the Spanish provinces*. De les diverses cançons, la tercera era la del *Fum, fum, fum*, amb la corresponent equivalència en anglès *Jolly Christmas Marh*. La versió anglesa era de Kurt Schindler. S'informa de la recollida de la cançó per part de Joaquim Pecanins i també parla d'una *“pintoresca descripció feta per Felip Pedrell a la Revista Catalana, en el petit poble de Prats de Lluçanès”*, que es reunia a la Missa del Gall, acompanyant amb panderetes, ximbombes i ferrequets i a la sortida de matines es menja la coca i es veu vi bo i a continuació, amb esperit de germanor, se surt cantant pels carrers i places. La lletra és en els dos idiomes, català i anglès.

Partitura publicada a l Butlletí de l'Orfeó Català, *Revista musical catalana*, maig de 1907.
Lletra publicada al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* el 1905.

A vinticinch de Desembre,
fum, fum, fum,
ha nascut un minyonet
ros y blanquet,
fill de la Verge Maria;
n'és nat en una establia.
fum, fum, fum.

Aquí dalt de la montanya,
fum, fum, fum,
si n'hi ha dos pastorets
abrigadets
ab la pell y la samarra,
menjant ous y botifarra.
Fum, fum, fum.

Qui'n dirà més gran mentida?
Fum, fum, fum.
Ja'n respon el majoral
ab gran cabal:
– Jo'n faré deu mil camades
ab un salt totes plegades.
Fum, fum, fum.

Ja'n va respondre'n Diego.
Fum, fum, fum.
– Bé t'enganyes per meitat,
tu, escarbat,
que tu sempre, per fingir-te
jo mentida tinch de dir-te.
Fum, fum, fum.

- Les llangonisses d'aquell,
fum, fum, fum,
bé sé prou qui les ne trau,
y a mi ja'm plau;
y'l vi dols de la padrina
jo me'l bech per medicina.
Fum, fum, fum.

A vinticinch de Desembre,
fum, fum, fum,
es lo dia de Nadal
molt principal;
quan eixirem de matines
farem bones restolines⁹,
Fum, fum, fum.

Déu nos dó unes santes festes,
fum, fum, fum,
amb temps de fret y calor,
y molt millor.
Fent-ne de Jesús memoria,
lo tindrem sempre a la Gloria,
Fum, fum, fum.

(Versió del *Fum, fum, fum* que va recollir
Joaquim Pecanins un temps abans que la
presentés a la Primera Festa de la Música
de l'any 1904)

Les versions del *Fum, fum, fum*, de Josep Romeu¹⁰ i Joan Amades¹¹

A vint-i-cinc de desembre
(la fum, fum)
si n'és nat un minyonet
ros i blanquet
ros i blanquet,
en una pobra establia,
fill de la Verge Maria
(la fum, fum).

Allí dalt de la muntanya
hi havia un pastoret
arrupidet,
arrupidet,
entre palles i samarres.
Menja carn i botifarres.

Més val ser pastor que sastre.
Lo sastre fa «xic, xic, crac»
i jo «ric, rac,
ric, rac, ric, rac».
Quan me miro les estrelles,
valga'm Déu què meravelles!

Ninyo, porta'm la botella
del bon vi blanc
que fa «clinc, clanc».
Amb gran desig l'esperarà
per passar-ne la vetllada.

Qui dirà més gran mentida?
Ja respon un majoral
de gros cabal,
de gros cabal:
- Jo sé fer tres mil gambades
amb un salt totes plegades.

Botifarres les que pengen,
prou sé jo qui les ne trau.
A mi me plau,
a mi me plau
lo vi blanc de la padrina;
jo lo prenc per medecina.

(Josep Romeu data la cançó a finals
del segle XVIII o principis del XIX)

A vint-i-cinc de desembre,
fum, fum, fum,
ha nascut un Minyonet,
ros i blanquet,
ros i blanquet,
Fill de la Verge Maria,
n'és nat en una establia,
fum, fum, fum.

Allí dalt de la muntanya
si n'hi ha dos pastorets,
abrigadets, abrigadets,
amb la pell i la samarra
menjant ous i botifarra.

- Qui en dirà més gran mentida?
Ja en respon el majoral,
el gran tabal¹², el gran tabal:
- Jo en faré deu mil camades
amb un salt totes plegades.-

A vint-i-cinc de desembre
n'és el dia de Nadal,
molt principal, molt principal,
quan n'eixirem de matines,
farem bones escudines¹³.

Déu vos dó unes santes festes
amb temps de fred i calor,
i molt millor, i molt millor
fent-ne de Jesús memòria
perquè ens vulgui dalt la glòria.

(Joan Amades, la va recollir de mossèn
Andreu Antich, de Prats de Lluçanès, qui li
va cantar en la seva missió al Lluçanès
l'any 1931)

Ball rodó

Versió publicada al Butlletí de l'Orfeó Català, *Revista musical catalana*, juny de 1907.

Un ball rodó disposen
per alegrà a Jesús
de viudes y casades,
donzelles y barbuts.

Unes viudes ballen,
rossegant els peus:
a Jesús festegen
y al pare Joseph.

*Toca la que vulgues,
que tot ho entendrem.
Toca la que vulgues,
que tot ho ballarem.*

També n'han tret dansa
quatre o cinc barbuts
per concloure'l marro
i alegrà a Jesús.

Unes viudes ballen,
fan un ball rodó:
ballen la Xacona
i el *Canari-bo*¹⁴.

Ball i cançó que es feia agafant-se de les mans, sortint de les matines de Prats de Lluçanès. Amades també parla d'un ball rodó que es feia a Sant Boi de Lluçanès i diu que "*Als voltants de la foguera, la gent s'esperava fins que fos hora, puix que era costum entrar tothom plegat al temple... Hom diu que, abans, la gent cantava cançons de Nadal i feia ball rodó al voltant de la foguera*".¹⁵

Suposadament, en el seu origen, només el ballaven els pastors,¹⁶ que aquesta nit eren protagonistes destacats de la festa, com passava en la missa de Montmany. Aquells primers "gremis" eren força tancats, però amb el temps, com en totes les manifestacions festives, s'hi anava incorporant la gent del poble, com en el cas del Contrapàs, en la festa dels Elois, que en els seus orígens els protagonistes només n'eren els traginers.

Cançó de l'Infant

Versió publicada al Butlletí de l'Orfeó Català, *Revista musical catalana*, maig de 1907.

¿Què li'n darem a l'Infant nat,
tot mort de fret y tot gelat?
Compreli'n roba,
puix es tant pobre,
no té vestit.
Fill de Maria,
en l'establia
n'es nat anit.

¿Si l'Infant plora
y la Senyora
tristeta està?
Femli'n cosetes
ben boniques:
ja callarà.

Una joguina li'n vull comprar
perquè tot sol puga jugar.
Una campana
de bona gana
li'n compraré;
un vestidet
bescarsilet,
tot vindrà bé.

Li comprarem també alguns turrans
sucats ab sucre que sien bons;
neules torrades
y ab mel-melades
y alguns confits,

perquè aixís puga
ab ses dolsuries
passar la nit.

Fruita novella li'n vull comprar:
pomes ni peres poden faltar,
alguna figa
dolsa y pansida,
rahims gromets,
jo'n tinc melons
que tots seran bons
per fé un presentet.

Si ab aquestes no vol callar,
se'n pot sa mare aconsolà,
y a Joseph crida
ab agonía,
dihentli: - Espòs,
preneulo en brassos:
veurem si acàs
callaria ab vós.

Quan lo bon vell sent que plora tant,
diu: - Pel cert no ho puc sofrirho tant;
fa més d'una hora
sento que plora
ab gran clamor. -
Diu a Maria
ab agonía:
- M'en trenca'l cor.

Cap a Betlem caminem

Versió publicada al Butlletí de l'Orfeó Català, *Revista musical catalana*, juny de 1907.

Pastors tots anem
ab gran reverencia
a adorar Jesús,
rey del cel y terra.

*Caminem
caminem, que's fa vespre,
a Bethlem.*

*Lay-la la-ra lara lay,
lay-la la-ra lara lay,
lay-re-ta lay ró,
la-ra-la layre tomba
pet y fus,
pet y fus y la veyá
y'l fus.*

No voldria pas
que tinguessim guerres,
puix tots som iguals:
no hi haja mà dreta.

Caminem, etc.

A Jesús, que es nat,
miremlo com plora;
la Mare l'in diu:
No ploreu tot'hora.

Pastors si hi anau
a la vall d'Andorra
dieu a la gent
que es nada una rosa.

Un clavell hermós
cosa molt donosa,
puix Jesús es nat
d'una gran Senyora,

que es Reina del Cel,
també Emperadora.
Veniu, pastorets,
veniu, que ja es hora.

Després d'esmarsar
omplim la tripeta,
sucada ab vi blanc,
la coca blanqueta.

'Nirem al blanqué
a veure l'Eulària,
que'ns dongui formatge
del gras y del magre.

El pastor del Grau
tenia una nina,
tenia quinze anys
y encara no fila.

No vos olvideu
de sa Mare Verge:
oferimnos tots
a servir-la sempre.

Ni del vell Joseph,
que es home de prendes:
femli acataments
y dos reverencies.

- Déu vos guart, Joseph,
y la vostra esposa.
M'han dit que ha parit
un noy que enamora.

Si'm voleu llogar,
jo só una pastora
vinguda de nou
no fa gaire estona.

Dugues dònes van
a veure'l pessebre:
sogra y nora són,
no hi faltaran bregues.

La sogra li diu
que passi al darrera;
la nora no ho vol
y calli la vella.

- Tu't menges los ous.
- Què feu vós, la vella?
De bon dematí
ja alsa la botella.

- Oh llengua de tall!
Pataflast, li'n pega.
La jova sacut
pel cap les graelles.

Ja arriba l'hereu
y veu les tals bregues.
Pren un guitarró
y canta una lletra.

La lletra aixís diu:
- Déu nos guard de velles,
y de males nores
s'en perdi la mena.

Hi ha una nota de Pecanins que transcrivim.

“Com es veu, en aquesta cansó s’hi barregen estrofes d’altres cançons ja conegudes (com és el cas de la versió del Pastor del Grau, que tenim recollida en el cançoner de JM Vilarmau), lo qual presta a la composició una rústega ingenuïtat que hauríem potser destruït ab supressions més o menys encertades. Per això hem preferit deixar-la en sa propia forma característica, tal com el poble la canta.”

Estrella guiadora

ESTRELLA GUIADORA

Moderat

Los Reys sa-vis promp-te - ment, mo-guts del Sant Es - pe - rít, a a-do -

rar l'Om - ni - po - tent nos-tre Rey-Déu in - fi - nit. Bon di-a y nit. Ab l'es -

tre-lla gui-a - do-ra a-nem, a - nem tots en bon' ho-ra.

Respost

Versió publicada al Butlletí de l'Orfeó Català, *Revista musical catalana*, juny de 1907.

Los Reys savis promptement,
moguts del Sant Esperit,
a adorar l'Omnipotent
nostre Rey-Déu infinit,
bon dia y nit,
ab l'estrella guiadora.
Anem, anem tots en bon'hora.

Anem tots en companyia,
no tingueu pas por d'errar,
puix que ve la llum del dia
y l'estrella de la mar,
que ve a guiar
qui uns tals senyals honora.
Anem, anem tots en bon'hora.

En Jerusalem entraren
demanant ahont es nat,
los Rabins interpretaren
de Bethlem noble ciutat;
ja hi han trobat
el Noy y la gran Senyora.
Anem, anem tots en bon'hora.

De sos tresors li'n portaren
molta mirra, incens y or,
y per Rey lo coronaren

ab aquestos rics tresors,
y altres millors
ahont los tres Reys adoren.
Anem, anem tots en bon'hora.

No'l trobaren en sa casa
ni tampoc en Nazareth,
sinó entre un bou y un ase,
sa Mare y Sant Joseph,
lo Infantet,
hont lo pobre Infantet plora.
Anem, anem tots en bon'hora.

Los pastors porten formatges;
ab grans genuflexions
diuen: - Senyora, accepteulos,
que són d'envers Farrarons
y són molt bons;
preneulos, noble Senyora.
Anem, anem tots en bon'hora.

Li'n diuen: - No us portem pomes,
puix veyem que us fan plorar,
puix que la primera dòna
y Adam les van gustar
y van pecar,
ahont tota la gent plora.
Anem, anem tots en bon'hora.

Josep Maria Vilarmau i Cabanes¹⁷

(Santa Maria de Merlès, 1900 - 1947)

Josep Mª Vilarmau i Cabanes va néixer el 28 d'agost de 1900, a Santa Maria de Merlès, a la casa que avui és la masoveria de la gran casa d'Escrigues, que fou construïda pel seu pare poc temps més tard.

Els Vilarmau van afincar-se al Lluçanès l'any 1823, quan Valentí Vilarmau es va casar amb la pubilla d'Escrigues. Aquest, amb el seu fill Josep, van adquirir més finques a diferents municipis del Lluçanès.

Els seus pares eren Joan Vilarmau Raurell, de Merlès i Josefa Cabanes Santacreu, de Palau, prop de la Guàrdia, d'Olván. Era l'hereu de set germans.

Als onze anys va perdre el pare, cosa que en una casa de pagès el va obligar a desenvolupar les tasques de cap de família, sabent mantenir en tot moment el patrimoni familiar. Fins als catorze anys va estudiar a l'*Institut Agricole Fortianell*, a partir d'aleshores els seus estudis van discórrer pel seu propi compte, fent estades prolongades a Barcelona (1918-1925). Tenia una gran afecció a la música, sovintejava les visites al Liceu i fins a la guerra civil no va deixar de tenir contactes amb els ambients barcelonins.

L'any 1927 es casa amb la pradenca Assumpció Noguera i Grau. El matrimoni va tenir sis fills, la gran era la Montserrat, però l'hereu, fou en Joan Maria, que va morir quan només tenia quinze anys, produint-li un fort desconsol.

Segurament que l'arrelament al territori va marcà la seva trajectòria literària, política i artística. Publicà dos volums de poesies *Núria* i *Holocaust*. Col·laborà amb revistes com *Scriptorium*, *Arxiu de Tradicions Populars*, *La Veu de Catalunya* o la *Gazeta de Vich*, entre altres. Va mantenir contactes amb persones importants de la vida social, política i cultural de l'època: Genís i Aguilar, Busquets i Punset, Serra i Pagès, Serra i Boldú, Amades i Gelats, Bosch i Jover, com els més destacats.

Tot i que ja abans de la guerra va anotar moltes cançons, podem recordar la visita que li fa Amades l'any 1931, resseguint el Lluçanès, no va ser fins després de la guerra que va fer una gran tasca pel que fa a l'obra folklòrica i salvant de l'oblit tota mena de cançons del món rural, tasca que va fer fins a la seva mort, que s'esdevingué el dia 7 d'octubre de 1947.

Gràcies a ell, avui podem disposar de l'Arxiu Vilarmau, fruit de totes les seves recerques. Aquí us presentem algunes cançons de temàtica nadalenca, una part d'elles encara estan en estat d'esborrany.

La cova de Betlem¹⁸

A dintre d'un estable, nasqué lo Jesuset,
nuet, nuet,
d'una hermosa donzella, tot tremolant de fred,
nuet, nuet.

Los pastorets baixaren, per veure'l Noi petit,
jo't flich, jo't flich
I un bou li presentaren i un ruc molt eixerit
jo't flich, jo't flich.

La hermosa Marieta, bonica com l'estel
de dalt del cel
Son fillet los hi ensenya, molt més dolç que la mel
de dalt del cel.

Los pastorets veient-lo, se'l mengen a petons
qu'en són de bons
i'l noi posant-se a riure, los omple dels seus dons
qu'en són de bons.

A llavors s'aixequen i's posen a ballar
oidà, oidà
fluviols i panderos, alegres fan sonar
oidà, oidà.

Sant Josep, que s'estava, allí tot amagat,
tric trac, tric trac
vejent que tots ballaven, també si és posat
tric trac, tric trac.

Maria al contemplar-ne, son jaio tan campant
triscant, triscant
li sembla que és un jove, fadrí d'uns dinou anys
triscant, triscant.

Per la cova passava un dimoni escuat,
carat, carat
sentint tanta gatzara, també s'hi és ficat
carat, carat.

Los pastors se m'adonen, s'hi tiren al damunt
patim, patum
i tantes ni mesuren, qu'el deixen mig difunt
patim, patum.

Sant Josep li capola, sobre ell lo seu bastó
de tant tacó
i la Verge amb la filosa, li cura la cuïssó
de tant tacó.

Per fi surt el dimoni, d'allí bastant calent
bon vent, bon vent
i amb la cua entre cames, se'n va dret a l'infern
bon vent, bon vent.

Bon Jesuset que naixes, remei pels pecadors
de tots, de tots
dona l'eterna glòria, a n'estos cantadors
i a tots, i a tots.

La Cova de Betlem, consta a l'arxiu Vilarmau, però no va ser escrita per ell.
Aquesta cançó ve a ser una versió de la nadala *El dimoni escuat*.

Sant Josep diu a Maria¹⁹

Sant Josep diu a Maria
que li'n vol fer un escambell,
més també un bressolet
lum-lai-rara, lum-lai-rara
més també un bressolet
per bressar-hi el seu fillet.

Que no siguin tot ballades
que hem de parlar de sopar,
entre ous i botifarres
la paella cantarà.
Més també de tant en tant,
lum-lai-rara, lum-lai-lara
més també de tant en tant
algun trago de vi blanc.

Ja s'agafen per les mans,
que el bon Jesuset
que n'és tant xiquet,
que el bon Jesuset
que n'és tant galant.

Amb el só dels esclopets,
Que el bon Jesuset,
etc.. (com l'altra)

Avui que cantem a vint-i-cinc de desembre²⁰

Avui que cantem vinticinc de Desembre
ne fa gran festa lo bras pastoril.
Maria Verge dins d'una Establia
restant-ne pura ha parit son Fill.
Viva Maria per tanta puresa,
viva Maria, Josep i el seu Fill.

- Què li daràs tu hermosa pastora,
què li daràs per regalo a n'el Xic?

- Jo li daré una cistella de peres,
pomes camoses i un gros colomí,
algunes nous i unes quantes pansetes
perquè en tingui memòria de mi.

- Què li daràs tu feliç pescadora,
què li daràs de les pesques al Xic?

- Jo li'n daré esturions i sabogues
congres, llambregos i uns bons llagostins;
neros, llenguados, llissals i moixarres,
de les que en pesca en la mar mon marit.

- Què li'n daràs carinyosa fustera,
què li'n daràs per regalo a n'el Xic?

- Jo li'n daré un bressol que li'n guardo
perquè puguin bressar-lo i dormir
i una cuiera de fusta ben fina
perquè prengui els sopics el matí.

- Què li'n daràs tu galana sastressa,
què li'n daràs a n'eix Noi tant bonic?

- Jo li'n daré una camisa i coteta

...

uns bolquerets i unes mitges vermeies
i una gorreta amb un bon besolí.

- Què li'n daràs virtuosa donzella,
què li'n daràs per regalo complit?

- Jo li'n daré el meu cor i la vida,
el cor i l'ànima amb els meus sentits.
Vull oferir-li també una puresa,
per ell serà el regalo més fi.

- Què li daràs tu galana pagesa,
què li'n daràs a n'eix Noi tant bonic?

- Jo li'n daré un parell de pollastres,
capons, gallines i tudons rostits,
ànecs, galls d'indi, perdius i becades
per reforçar-lo si és dèbil de pit.

- Què li'n daràs tu hermosa adroguera,
què li'n daràs de les capsas al Xic?
- Jo li'n daré una capseta sencera
de caramel·los, biscuits i confits,
neules, torrons, pinyons i avellanes,
per calentar-li la fredor del pit.

- Què li daràs carinyosa Mareta,
què li daràs a ton Fill tant bonic?
- Jo li diré Déu del cel i la terra
que havem vingut per lo món redimir,
la benvinguda rebeu de nosaltres
i allí en la Glòria ens vulgueu acollir.

**Res de la Vella del Mas,
Santa Maria de Merlès.**

Josep Romeu anota la cançó "Vuy que contem vint-i-cinc de desembre" en el seu llibre *Les nades tradicionals*, on comenta que podria ser una cançó que ja es cantava a finals del segle XVIII i potser de les primeries del segle XIX.²¹

Josep i Maria cercant posada²²

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

- Bon Josep, deu-me posada
esta nit per descansar,
que segons el que jo sento
dintre del meu aposento,
el meu Fill nat en serà

- Caminem amada Esposa,
posada no ens faltarà;
tinc parents i gent honrada,
sabran que amb mi sou casada,
per ells contento serà.

- Déu vos guard parent bon home,
tindríeu la caritat
d'esta nit dar-nos posada,
que la Verge està cansada
de tant temps de caminar?

- No pot ser parent bon home,
no us podem auxiliar,
que tenim la casa plena
de gent noble i d'altra mena.

Dingú més s'hi pot ficar.

- Que ens direu parent bon home
a on podríem anar?

- Aquí dalt de la muntanya
trobareu una cabanya
que hi sol haver bestiar.

- Gràcies lo parent bon home.
Gran premi haureu guanyat
en aquest món i en l'altre
i en la vida perdurable
trobareu la caritat.

Tant bon punt toquen dotze hores
ja ha nascut lo Rei del Cel.
Tant bon punt saben la nova
s'encaminen a la cova
tots els pastors d'Israel.

**La Correna de cal Sastre,
Sant Feliu Sasserra.**

La nit de Nadal²³

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

La nit de Nadal
és nit d'alegria,
que el Fill de Maria
ha nat al Portal

Perquè tingui son,
aquella nit santa,
sa mare li canta
la non noron non.

- Fes nones Fillet,
que et vetlla la mare,
fes nones que el pare
ja et fa el bressolet.

Te'l fa de marfil
i fusta olorosa
i a dintre t'hi posa
poncelles d'abril.

Perquè tingui son,
sa mare li canta,
aquella nit Santa,
la non noron non.

**Recollida d'una colla de cantaires,
Prats de Lluçanès.**

La nit de Nadal²⁴

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Esta nit és nit de vetlla (bis)
 la Verge ha tingut poncella
 do, re, mi, fa, sol
 de la Kyrie
 Kyrie
 Christe, eleison

**Filomena Sayós,
 Santa Maria de Merlès.**

La nit de Nadal²⁵

196

La Nit de Nadal

Montserrat Llimós
Sta Mª de Març
St Boi de Lluçanès

♩ = 76

Esta nit és nit de vet - lla es - te
nit és nit de vet - lla - ha nas - cut d'una don -
ze - lla la do re mi re mi fa sol un in -
fant com una es - tre - lla la Ky - ri - e e - lei -
son Ky - ri - e Chyriste elei - son a - ni - ram al
camp co - donys a cu - llir. fo - metes cul - li - rem que de Déu si -
em fo - metes cul - li - rem que de Déu si - em -

21.

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Esta nit és nit de vetlla (bis)
ha nascut d'una donzella
la, do, re, mi, fa, sol
un Infant com una estrella
la Kyrie, eleison
Kyrie
Christe, eleison
anirem al camp, codonys a collir
pomets collirem, que de Déu siem (bis)

**Montserrat Llimós,
Sant Boi de Lluçanès.**

Pastorets de la muntanya²⁶

*D'uns nois
Sta Eulàlia de Puigoriol*

$\text{♩} = 96$

Pasto - rets de la mun - tanya que dor - miu amb tant re -
cel, amb tant re - cel corre - beu i ve - niu a - lu - e - go que ha nas -
cut el Rei del cel R/ Canta i re - fila to - ca el tim - bal to - ca Pas -
qual que són fes - tes d'a - le - gri - a es - tas Pas - ques de Na -
dal —

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Pastorets de la muntanya
que dormiu amb gran recel,
correbeu i veniu aluego
que ha nascut el Rei del cel.

R/ Canta i refila
toca el timbal
toca Pasqual,
que són festes d'alegria
estas Pasqües de Nadal.

Quan serem allí al Pessebre
cantarem una cançó
a davant de Josep i Maria
i davant del Redemptor.

**D'uns nois,
Santa Eulàlia de Puig-Oriol.**

Pastorets de les muntanyes...²⁷

Pastorets de les muntanyes...

Concepció Roma Canadell
St Bartomeu del Grau

$\text{♩} = 76$

Pasto - rets de les munta - nyes que vi - viu amb tant re -
cel — des - per - teu's ve - niu lu - e - go que ja es nat el Rei del
cel. Amb ale - gri - a canta i re - fi - la to - ca Pas -
qual to - ca el timbal que en són fes - tes d'ale - gri - a es - tas
fes - tes de Na - dal —

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Pastorets de les muntanyes
que viviu amb tant recel,
desperteu's, veniu luego,
que ja és nat el Rei del cel.

Amb alegria, canta i refila
toca Pasqual, toca el timbal,
que en són festes d'alegria
estas festes de Nadal.

Concepció Roma Canadell,
Sant Bartomeu del Grau.

La marxa dels pastors (Nadala)²⁸

Anem, Pastors, a Betlem,
caminem, anem, anem,
allí farem sardanesa
tunc, que tan-tunc,
allí farem sardanesa.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Si l'Àngel no és mentider,
bé sé jo a on el trobaré,
allà en aquella coveta
tunc que tanc-tunc,
allà en aquella coveta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Déu vos guard i va de bó;
porteu-ne vi al porró
i també alguna neuleta
tunc, que tan-tunc,
i també alguna neuleta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Déu vos guard, oh gent de Déu,
sense esclops amb tanta neu,
si l'Infant no té robeta!
tunc, que tan-tunc,
si l'Infant no té robeta!

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

¡Oh, quin minyó tant bonic!
Com se diu, qui l'ha tingut?
Crec que se'n diu Marieta
tunc, que tan-tunc,
crec que se'n diu Marieta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

¡Oh, com plora lo Minyó!
Jo li dono aquest mató,
i li beso la maneta.
tunc, que tan-tunc,
i li beso la maneta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Aquí va aquest formatget
per quan serà més grandet,
que tindrà forces dentetes
tunc, que tan-tunc,
que tindrà forces dentetes.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Jo per la Mare partera,
deixo l'olla i la cullera
i esta gallina grasseta
tunc, que tan-tunc,
i esta gallina grasseta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

Jo aquest gall d'indi tan gros,
li'n regalo al seu Espòs,
que en farà bona festeta
tunc, que tan-tunc
que en farà bona festeta.

R/ Tunc, que tan-tunc,
que tan-tunc, que tan-tesa.

El pastor del Grau²⁹

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

El Pastor del Grau	-	tenia una filla
tenia quinze anys	-	i encara no fila.
R/ Caminem, caminem	-	que es fa vespre, a Betlem.
La nit de Nadal	-	filosa guarnia
se'n va carrer avall	-	dona un volt per vila.
Troba el seu galant	-	- A on vas Maria?
- Casa el teixidor	-	que tinc peça ordida
N'hi tinc setze canes	-	i n'hi falten quinze.
Escolta Joanet	-	t'ho vui dir a l'orella.
Les faves del camp	-	ya posen tabella
¿Qui les collirà	-	a nostra cistella?

**Carme Mas Pujol,
Santa Maria de Merlès.**

El Pastor del Grau, la podríem emmarcar dins la cançó *La Filadora*³⁰, una cançó popular molt estesa i coneguda arreu del territori català. Es tracta d'una bressola de temàtica nadalenca que conta la història d'una jova que malgrat la seva edat i condició no fa el que devia fer (filar), i ha d'anar a cercar la peça filada a la casa del teixidor; de camí es troba el jove galant i tenen una agradable conversa.

L'Anunciata³¹

Puix l'Àngel ha dit
que ara una Donzella
restant pura i bella
un fill ha parit;
marxem xics, delit,
vegem que ha passat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

¿Que nit és aquesta,
resplendent i clara?
Apar que el món, ara
se vesteix de festa;
i tot manifesta
gran felicitat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Oh, quina hermosura
se veu en el cel,
i apar que plou mel
i tot és dolçura.
Nit de gran ventura
és en veritat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Ja nos acercam
a prop d'un portal,
que segons senyal
és lo que buscam.
Entrem i vejam,
més ¡que claretat!

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Ola: apar que sento
que canten a dins
uns càntics divins
amb goig i contento,
i en mi experimento
gran suavitat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

¿Qui serà aquesta gent,
que veig dins la cova?
Cert que és cosa nova
el que estic veient!
Un bou i un jument³²
tenen al costat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Gil! Mira el Noi xic,
sant, hermós i bell
que no has vist com Ell
un noi tant bonic!
Jo ben cert estic,
del cel ha baixat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Cabells semblen d'or,
los llavis coral,
los ulls sens igual,
la cara un primor.
Vaja! Em roba el cor
i em té enamorat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Mare! El vostre hereu
ha de ser pastor
i serà el millor
com Vos ja veureu.
Tot lo seu remat
tindrà ben guardat.

R/ Alegrem-nos tots,
puix Jesús és nat.

Serà majoral,
Ell de la ramada
que tindrà guardada
en el seu corral.

Follies dels aucells³³

El text que a continuació transcrivim, signat per J.S. l'hem trobat a la revista AUSA³⁴, en un article titulat "Unes estrofes de *Follies dels aucells*". Ens ha semblat interessant per emmarcar la lletra recollida per Vilarmau, atès que hi ha algunes estrofes que gairebé són idèntiques.

"En un manuscrit conservat a la Biblioteca Espiscopal, titulat "Llibre compost de varies lletres espirituals i burlesques per cantar i divertir-se. Renovat de nou en l'any de 1777" hi figura, entre les cançons nadalenques transcrites "El Cant dels Aucells" o millor titulat, com trobem en fulles publicades posteriorment "Follies dels aucells per cantar en la Nit de Nadal".

Aquesta versió manuscrita, molt breu, comparada amb el text de la coneguda cançó, no presenta variants de gran importància, però hi surten unes estrofes que, encara que no inèdites, només es troben publicades en fulles soltes editades a Vich i Manresa a mitjans de la centúria passada.

Parla de les estrofes escollides (en la revista). La primera sorprèn pel dinamisme que se'n desprèn. La segona, més poètica, ofereix el més subtil del canvi que ha sofert el cant d'uns ocells que es desprenen de la seva natural tristesa per festejar la vinguda de l'Infant".

Aquí anotem la recollida per Josep M. Vilarmau:

Al veure apuntar
la major lluminar
en la nit més ditxosa,
los aucellets cantant
la veuen festejant
amb sa veu melindrosa.

La garsa, griva i gaig
diuen: – Ja ve lo maig!
Respon la cadenera
- Tot arbre reverdeix,
tota planta floreix,
com si fos primavera.

L'àguila imperial
va pels aires volant
cantant amb melodia,
dient: - Jesús és nat,
per treure'ns del pecat
i dar-nos alegria.

Cantava el cotoliu
- Aucells veniu al niu
a festejar l'aurora.
I la merla xiulant
anava festejant
a la millor Senyora.

Cantava la perdiu
me'n vaic a fer lo niu
dins d'aquella establia,
per veure lo Infant
com està tremolant
en braços de Maria.

Cantava el passerell
- Oh, que hermós i que bell
és l'Infant de Maria!
I lo alegre tord:
- Vençuda, doncs, la mort
ja naix la vida mia.

Cantava lo pardal
- Esta nit de Nadal
és nit de gran contento.
Lo verдум, lo lluer,
canten dient també
- Oh, que alegria sento!

Cantava el rossinyol
- Hermós és com el sol,
brillant com una estrella!
La cotxa i lo bitxac
festegen lo manyac
i la Mare Donzella.

Pigots i borroners³⁵
se'n pugen pels fruiters
cantant amb alegria;
la guatlla i lo cucut
de molt lluny han vingut
per veure lo Messies.

Cantava la puput:
- Esta nit ha vingut
lo Rei del cel i terra!
La tórtora i colom
admiren a tothom
cantant sense tristesa.

Lo xot i lo mussol
al veure eixir lo sol
confosos se retiren.
Lo gamarús i duc
diuen - Mirar no puc
los resplendors me miren!

Los pavos indians
despleguen tafetans
pintats de mil maneres,
i al portar-los del Born
els fiquen dins del forn
amb unes greixoneres.

Les gallines i els galls
també tenen treballs
i els tremolen les crestes.
Els ànecs i copons,
becades i tudons
tenen aquestes festes.

La perdiu en un plat
és menjar delicat
amb la taronja i pebre.
Puix tot ha d'ajudar
a més solemnitzar
l'Infant en el pessebre.

Sant Josep i la Mare de Déu³⁶

Sant Josep i la Mare de Déu

Pepa de la Cortada
Sta Ma de Merlès

54 1.2 69

Sant Josep i la mare de deu varen fer una passe -
jada quan ne són a mig camí senten cantar la ci -
ga - la zi - ga - lo - set replega la palla Tomasset que la bis
to ta que fa fred que la bis - bal Sant Josep i Ma -
ri - a la nit santa de Na - dal

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Sant Josep i la Mare de Déu
varen fer una passejada,
quan ne són a mig camí
senten cantar la cigala.

Zigalaset
replega la palla Tomasset,
replega-la tota que fa fred,
que la bisbal
Sant Josep i Maria
la Nit santa de Nadal

- Cigaleta vols callar
sinó et tiro una pedrada.
La cigala ho ha sentit,
torna a cantar altra vegada.
Sant Josep s'hi ha enfadat,
ja li'n tira una pedrada
si l'en ha tocat del bec
l'ha ferideta d'una ala.
Vinguin metges i barbers
per curar a la cigala.

**Pepa de la Cortada,
Santa Maria de Merlès.**

Cançó de Nadal³⁷

Canço' de Nadal (1)

53

Bon ritmat $\text{♩} = 52$ *Pepa de la Cortada*
Sta mra de Marles

Ai dolces fes - tes com són aques - tes les de Nadal les de Na -

dal La gent s'eu ri - ure quan els nois diu - en neules les neules torrons i vi

Decidit $\text{♩} = 100$

blanc Oh si ne - va quan marxem vi - si - ta - rem a Ma -

ri - a Oh si ne - va quan marxem a Je - nis ado - ra -

$\text{♩} = 144$ *Bon lligat*

Portem - li'n una bo - tle - lla d'aquell vi blanc i dol -

cet blanc i dolcet que n - ra' cosa opti ma da fer el

B.C. a Fi i segueix $\text{♩} = 72$ *Alegre*

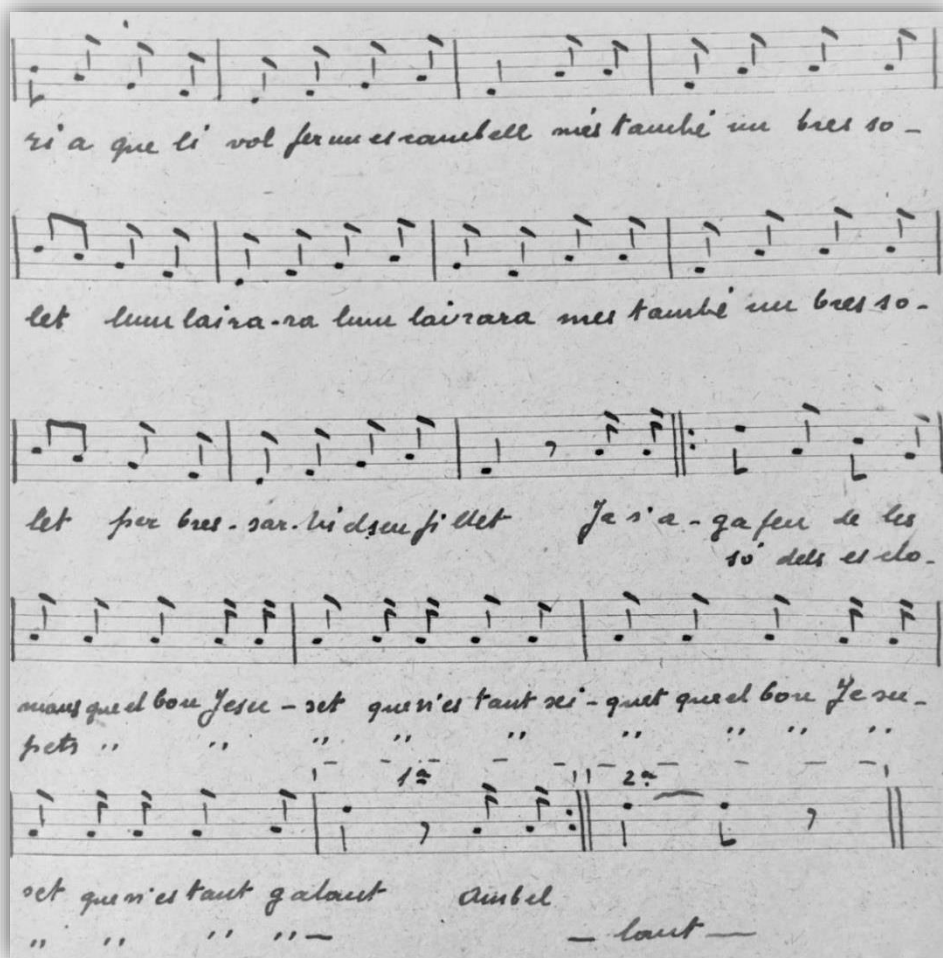
Ni - ño Je - su - ret, Sant Jo - sep diu a Ma -

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Ai dolces festes
com són aquestes
les de Nadal.
La gent se'n riuen
quan els nois diuen,
neules, neules, torrons i vi blanc

Oh, si neva quan marxem,
visitarem a Maria.
Oh, si neva quan marxem,
a Jesús adorarem.

(continua...)

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Portem-li'n una botella
d'aquell vi blanc i dolcet
blanc i dolcet,
que serà cosa d'estima
per el Niño Jesuset.

1- Sant Josep diu Maria
que li vol fer un escambell,
més també un bressolet
lum lairara, lum lairara,
més també un bressolet
per bressar-hi el seu Fillet.

2- Que no siguin tot ballades
que hem de parlar de sopar.
Entre ous i botifarres,
lum lairara, lum lairara,

entre ous i botifarres
la paella cantarà.

1- Ja s'agafen de les mans,
que el bon Jesuset
que n'és tant xiquet,
que el bon Jesuset
que n'és tant galant.

2- Amb el so dels esclopets,
que el bon Jesuset
que n'és tant xiquet,
que el bon Jesuset
que n'és tant galant.

**Pepa de la Cortada,
Sta Maria de Merlès.**

Cançó que també va recollir Joan Amades en la seva missió pel Lluçanès, però només anota les dues últimes estrofes. Vegeu *Ballet nadalenc* 327.

Josefa Serra i Comellas, coneguda com la Pepeta de la Cortada. Estava casada amb en Josep Casanova i Salvans, masover de la Cortada. Aquí la podem veure amb la seva filla, recollint cançons per en Vilarmau, a primers dels anys 1940, que vivia al mas Escrigues, prop de la Cortada. (Arxiu família Borralleras i fotografia de Ramon Boladeres i Casajuana, de Prats de Lluçanès, conegut com el Fusteret).

La fotografia anterior està feta a l'eixida de la primera planta d'aquesta casa imponent, on encara es pot veure la taula al cantó dret i l'arrebossat d'aleshores. La Cortada, documentada el segle XI, és la casa pairal dels Oriola-Cortada, comtes de la vall de Merlès. El segle XV esdevé una de les grans masies del terme casteller de Puig-reig. Formava part del conjunt de propietats alodials de la família Cortada dels Llucs, que residia a la parròquia de Santa Maria de Merlès (Foto de Ricard Ballo, 2014).

Cançó de Nadal³⁸

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Pastorets de les cabanyes
que dormiu amb tant repòs
desperteu's veniu luego
veure nat el Redemptor.

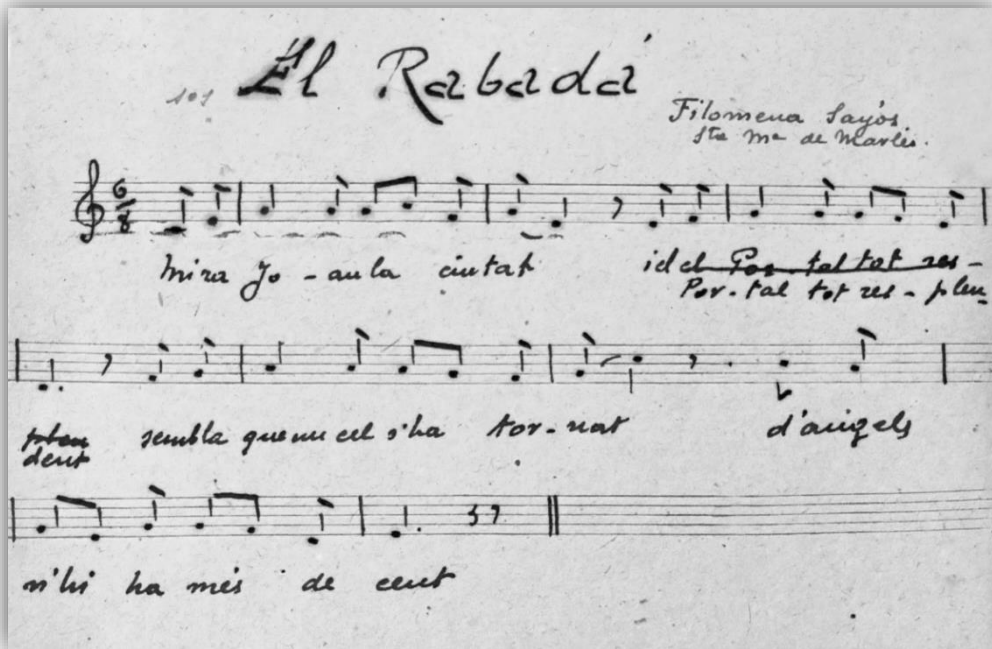
Amb melodia
canta i refila
toca Pasqual
toca el timbal
que en són festes d'alegria
eixes festes de Nadal.

Quin és aquest alboroto
que astora en el corral
cuidado que si jo m'also
sabrà qui és en Pasqual.

Amb melodia
canta i refila
toca Pasqual
toca el timbal
que en són festes d'alegria
eixes festes de Nadal.

**Joan Casals Mir,
Santa Maria de Merlès.**

El Rabadà³⁹

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Que festa fas aquí al llit
lleva't, lleva't Joanet
que ja ha nat aquesta nit
de Maria el Jesuset
- Massa fa fred.

Mira Joan la ciutat
i el portal tot resplendent
sembla que un cel s'ha tornat
d'àngels n'hi ha més de cent
- També hi ha gent.

Posa't les calces de llana
i la samarra de pell
i fica't la barretina
i el gelé⁴⁰ fins al clatell
- És massa vell.

Adora al Fill de Maria
puig tens la barba sens pèl
de ma part fes-li un petó
perquè ens vulgui a tots al cel
- Amb sant Miquel?

El Pauet també vindrà
tu li tindràs compte bé,
perquè no pot caminar
a cavall el muntaré
- I a mi també?

Un guimbarro⁴¹ de pa porto
encara que és un poc fort
però no en tinc de millor
perquè no guanyo un quarto
- Si que és barato.

Puja a les anques del ruc
i arrapa't en el pitral
que si jo caminar puc
arribarem al Portal
- L'anca em fa mal.

Bon Josep, bona Maria
no feu cas d'aquest gojat⁴²
n'està ple de somsonia
que n'estic ben apurat
- I jo enfadat.

**Filomena Sayós,
Santa Maria de Merlès.**

Nadala⁴³

Nadala

Rosa Riera Argemí
La Torre d'Oristà

$\text{♩} = 52$

Vos pas-to - rets que dormiu en ca - ba - nyes per les muntanyes de Je - ru - sa -
lem; la veu dels an - gels pels aires res - so - na dei - xeu les
co - ves i a - nem a Bet - lem —

DGCPA. Arxiu Vilarmau.

Vos pastorets que dormiu en cabanyes
Per les muntanyes de Jerusalem;
la veu del àngels pels aires ressona,
deixem les coves i anem a Betlem.

Baixem la costa amb deu mil cabrioles
les castanyoles ja van refilant,
fins a arribar-ne davant l'Establia
a on Maria n'ha parit l'Infant.

Sou benvingut Jesús fill de Maria
nostra bon Déu, nostre bon Redemptor
jo vos adoro, vos amo i estimo
jo vos estimo amb tot el meu cor.

....

....

que ve per rompre d'Adam les cadenes
i a obrir amb ses penes les portes del Cel

Adéussiau Família sagrada
amb la remada ens en hem de tornar
fins a demà que amb paneres de coques
cansons i cobles vindrem a cantar.

També duren de vi blanc una bota
per sucar coca nosaltres pastors,
un barraló⁴⁴ de dolça malvasia
per vos Maria un capó rostit
i un panaret de dolces neuletetes
per les dentetes de l'Infant petit.

**Rosa Riera Argemí,
La Torre d'Oristà.**

El desembre congelat⁴⁵

Els pastors ja van venint
vestits amb samarra,
l'un tocant el flabiol
l'altre la guitarra.

Tots plegats venen corrent
de llevant fins a ponent,
d'una ro, ro, ro
d'una sa, sa, sa
d'una ro, d'una sa
d'una rosa bella
que és mare i poncella

Les pastores amb fressets⁴⁶
gambutxos i còfies,
amb teles i amb bolcallets
hi van corrent totes.

En arribant al Portal
troben un Noi sens igual,
totes tre, tre, tre
totes mo, mo, mo
totes tre, totes mo
totes tremoloses
li donen les coses.

Quan veig que tot tremolant
com fuies de rosa,
us posarem al bressol
...

**Rosa Riera i Argemí,
La Torre d'Oristà.**

El fum, fum⁴⁷

A vint-i-cinc de desembre
fum, fum, fum
ha nascut un minyonet
ros i blanquet
fill de la Verge Maria
ha nascut a l'Establia
fum, fum, fum

Els pastors el van a veure
fum, fum, fum
i troben al diví Infant
xic i galant
tremolant en el pessebre
en la nit de glaç i gebre
fum, fum, fum

Tots li porten ses ofrenes
fum, fum, fum
de formatges i moltons
que en són de bons
amb els cants i les rialles
fan dolces ses presentalles
fum, fum, fum

Els àngels volen per fora
fum, fum, fum
part de fora i part de dins
els serafins
quina suau alegria
del cel baixa a l'Establia
fum, fum, fum

Jesuset fill de la Verge
fum, fum, fum
que heu volgut néixer pobret
patint tan fred
a n'el cel dogueu posada
a la vostra gran ramada
fum, fum, fum

Joan Amades i Gelats⁴⁸

(Barcelona, 1890 - 1959)

Joan Amades veu la llum en el redós d'una família obrera arribada a Barcelona. Els seus pares, Blai Amades i Teresa Gelats, decideixen deixar l'entorn rural i provar fortuna a la que hauria de ser la ciutat de les oportunitats. El seu fill Joan, coses del destí, no va tenir una escolarització fàcil i això va condicionar que fos autodidacte. A causa de la situació familiar, força empobrida, els seus pares decideixen dur el seu fill amb els avis paterns, a Bot, la Terra alta, on s'hi quedarà una llarga temporada.

A partir de 1915 dos factors van condicionar la vida de Joan Amades. Per un cantó la descoberta del país i els seus costums, que duia a terme a l'Ateneu Enciclopèdic Popular i per l'altra el coneixement que té la seva mare sobre els costums populars, fets que convertiran al seu fill en el gran folklorista del país.

L'any 1931 manté correspondència amb Josep M. Vilarmau, que el convida a passar uns dies al Lluçanès, prèvia preparació d'unes entrevistes que li ha arranjat amb gent del país⁴⁹. El dia 23 d'agost Amades i el músic Joan Tomàs, arriben a Prats de Lluçanès. Amb el mestre Tomàs formen un bon equip, aquest recull la partitura i Amades la lletra. A Prats, ja té preparades dues entrevistes, una amb mossèn Andreu Antich, director de l'Orfeó del Lluçanès, que li ofereix diverses peces musicals. També recullen, segons diu Amades: *dos balls típics de Prats coneguts per la dansa i el ballet, que ens són ballats per un vell músic anomenat Manuel Gost, conegut pel Perussa*.⁵⁰ Mentre estan al Lluçanès, resideixen a la casa d'Escrigues.

El dilluns 24, en Vilarmau ja els té preparats uns violinaires. Arriben a can Vinyes, de Santa Eulàlia de Puig-oriol, on els espera en Lluís Rocabembosch, que els toca unes peces de violí entre ballets i tonades de Caramelles. A la tarda van fins a can Pou, de Salselles. Allà els espera en Jaume Roma, un altre violinaire, que els toca fins a nou cançons *molt boniques i escaients*.

El dimarts 25 el matí s'arriben fins a la Cortada, on els espera la Josefa Serra, que els canta fins a vint-i-set cançons, *ben gracioses i correctes de lletra*. En Vilarmau els cedeix més d'un centenar de cançons per l'Obra del Cançoner. També visiten Jaume Prat, conegut com el Peu Pla, que els canta fins a tretze cançons. També els canten algunes cançons les serventes Concepció Bové i Dolors Amblàs i el mosso Ramon Buixader, al servei de Vilarmau.

L'últim dia, el dimecres 26, van fins a la Costa de la Cavalleria, on els espera Ramon Espelt, el guarda del bestiar, que els canta fins a vint-i-set cançons, *ben aprofitables*. D'allà tornen a Prats, on els esperen mossèn Antich i Quim Borralleres, per marxar l'endemà de nou cap a Barcelona.

Joan Tomàs i Parés⁵¹

(Barcelona, 1896 - 1967)

Joan Tomàs i Parés provenia de famílies pageses. Els seus pares, Benet Tomàs i Veciana, natural d'Alcover (Alt Camp) i Rosa Parés i Rovira, natural de Bonastre (Baix Penedès), van establir-se a Barcelona, canviant el camp per la ciutat, atès que ell era ebenista i allà les oportunitats de feina eren millors.

En Joan Tomàs, ja de ben petit tenia una gran fascinació per la música, l'atreia tot allò que envoltava aquest món i quan tenia ocasió de poder escoltar els músics de carrer amb les seves pianoles o al-

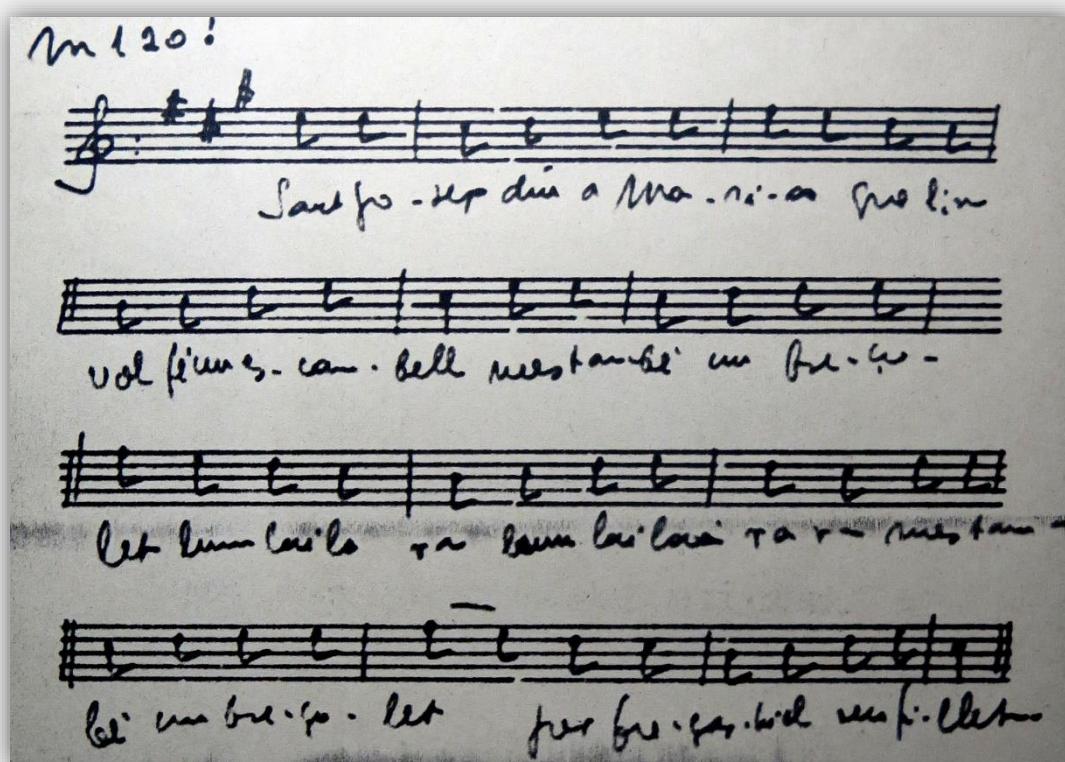
tres instruments, teatrins o les campanes d'alguna església, només tenia ganes d'arribar a casa i poder tocar aquella música al piano de la seva germana Francisca. Ell era el més petit d'onze germans i ella n'era la penúltima. Aquell entusiasme el va dur poc temps més tard a la formació musical, que ja no va deixar al llarg de tota la seva vida.

L'any 1907 va començar els seus estudis a l'Escola Municipal de Música de Barcelona; un any més tard va entrar a la secció infantil de l'Orfeó Català; l'any 1910, de la mà de Joan Llongueres, descobreix el mètode d'expressió rítmica i plàstica de Jacques Dalcroze i uns anys més tard coincideix amb Joaquim Pecanins, en assistir a uns cursos de Joan Llongueres. Són els anys de formació, que acaben amb l'obtenció del títol de professor de música (1914) i amb el títol de Mestre a l'Escola Normal de Mestres de Barcelona (1916). A partir d'aquí va iniciar un procés que el va portar a dirigir nombrosos orfeons i grups corals. Entre moltes altres activitats i càrrecs, va ser subdirector de l'Orfeó Català.

L'any 1922 s'inaugurava al Palau de la Música la primera sessió del Cançoner Popular de Catalunya, en la que Joan Tomàs hi va assistir com a membre de la Secció Folklòrica de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. A partir d'aleshores s'implica en cos i ànima en la recerca de cançons, danses i tot tipus de melodies, recollint sol i a vegades en companyia, més de deu mil cançons que avui es poden trobar als volums de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. L'any 1931 va venir al Lluçanès en companyia de Joan Amades, de qui era amic i veí. Ell va revisar tota la part musical de l'obra de Joan Amades *Folklore de Catalunya* (Volum II, Cançoner) i el *Costumari Català*. Només cal obrir qualsevol pàgina dels cinc volums del Costumari per trobar-hi el nom del mestre Joan Tomàs.

El seu llegat com a músic, pianista, compositor, director, folklorista i etnomusicòleg està repartit entre el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Abadia de Montserrat, entre altres institucions.

Nadaleta

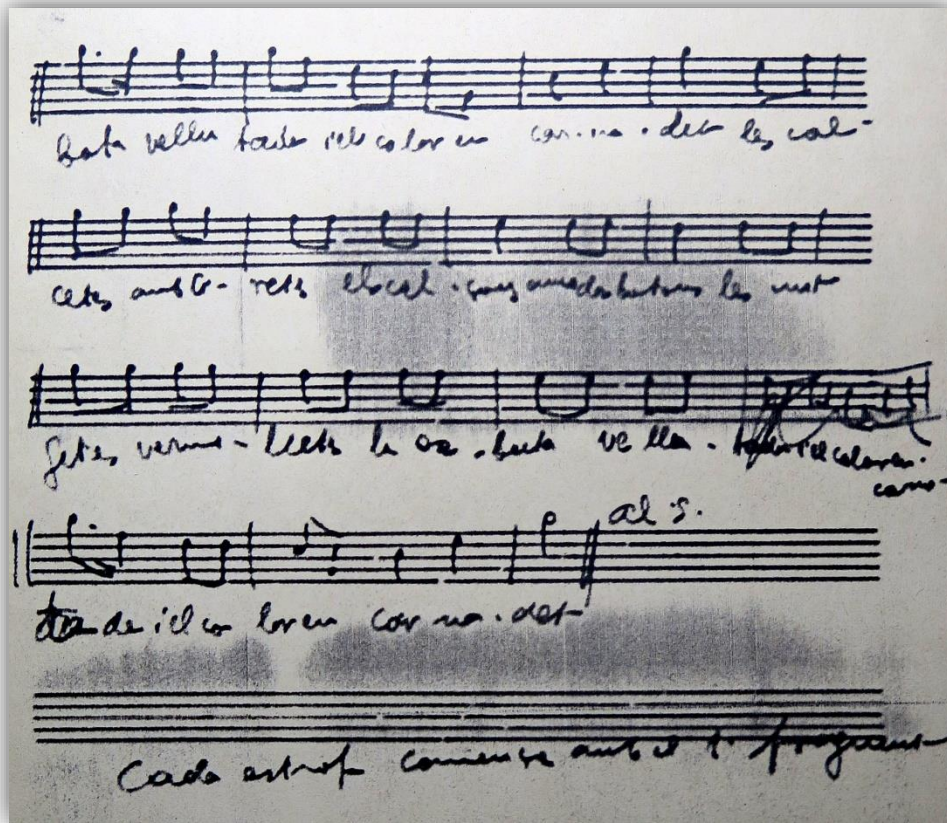
Partitura del mestre Joan Tomàs, en la seva missió al Lluçanès, 23/08/1931.⁵²

Sant Josep diu a Maria
que li'n vol fer un escambell,
més també un bressolet
lum-lai-rara, lum-lai-rara
més també un bressolet
per bressar-hi el seu fillet.

Que no siguin tot ballades
que hem de parlar de sopar,
entre ous i botifarres
la paella cantarà,
més també de tant en tant,
algun trago de vi blanc.

Amades, en la seva llibreta de treball, hi diu: "Nadaleta 314... Cantada per na Josepa Serra de Casanova, espardenyera de setanta anys, d'Olvan, veïna de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931."

Nadala infantil

Partitura del mestre Joan Tomàs, en la seva missió al Lluçanès, 25/08/1931.⁵¹

El bon Jesuset
portava sabatetes
la sabata en vellutada
i el color encarnadet
i el bon Jesuset
va néixer amb tan de fred.

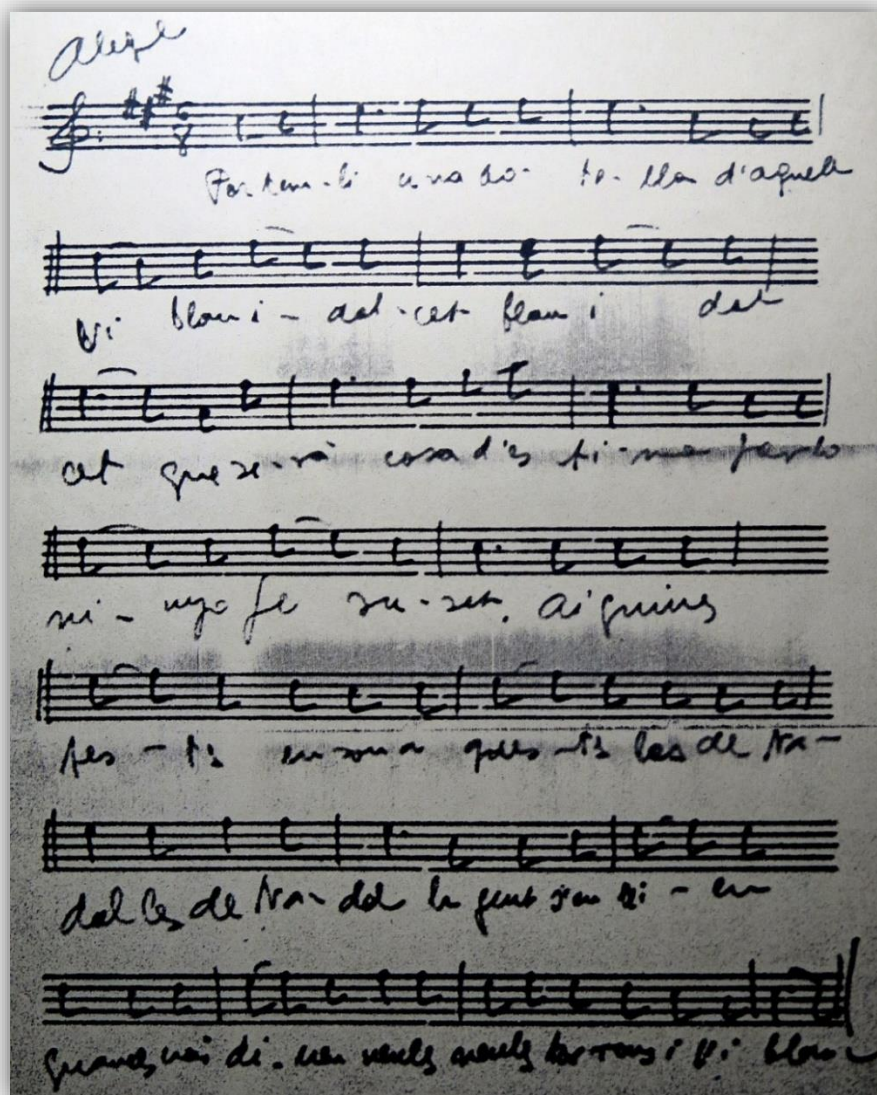
El bon Jesuset
portava mitgetes
la mitgeta vermeieta.

Portava uns calçons
els calçons amb botons.

Portava unes calcetes
les calcetes amb tieretes.

Amades, en la seva llibreta de treball, va anotar: "Nadala Infantil 317... Cantada per Josepa Serra de Casanova, de setanta anys, espardenyera d'Olvan, veïna de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931."

Nadaleta

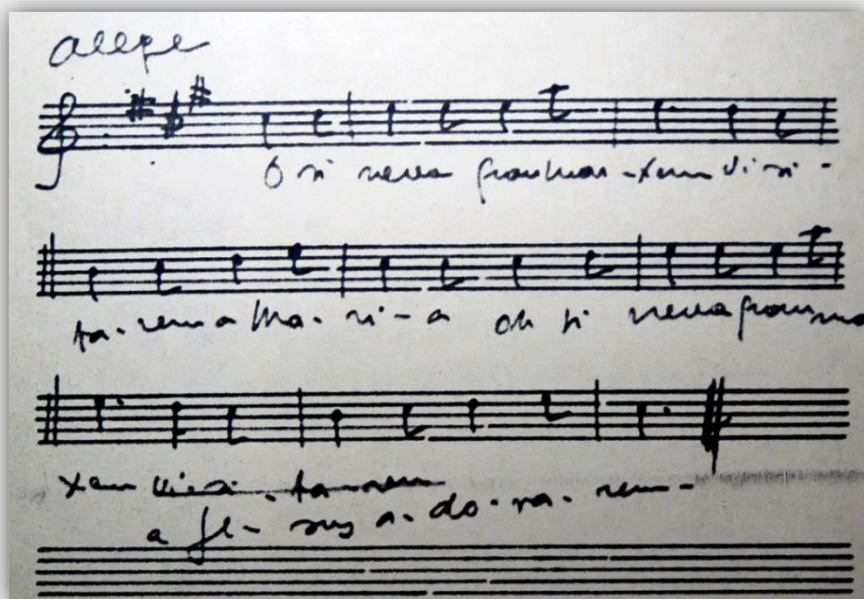
Partitura del mestre Joan Tomàs, en la seva missió al Lluçanès, 23/08/1931.⁵¹

Portem-li'n una botella
d'aquell vi blanc i dolcet
blanc i dolcet
que serà cosa d'estima
per lo Ninyo Jesuset.

Ai quines festes
en són aquestes
les de Nadal,
les de Nadal,
la gent se'n riuen
quan els nois en diuen
neules, neules,
torrons i vi blanc.

Amades, en la seva llibreta de treball, va anotar: "Nadaleta 325... Cantada per Josepa Serra de Casanova, espardenyera de setanta anys, nada a Olvan, veïna de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931."

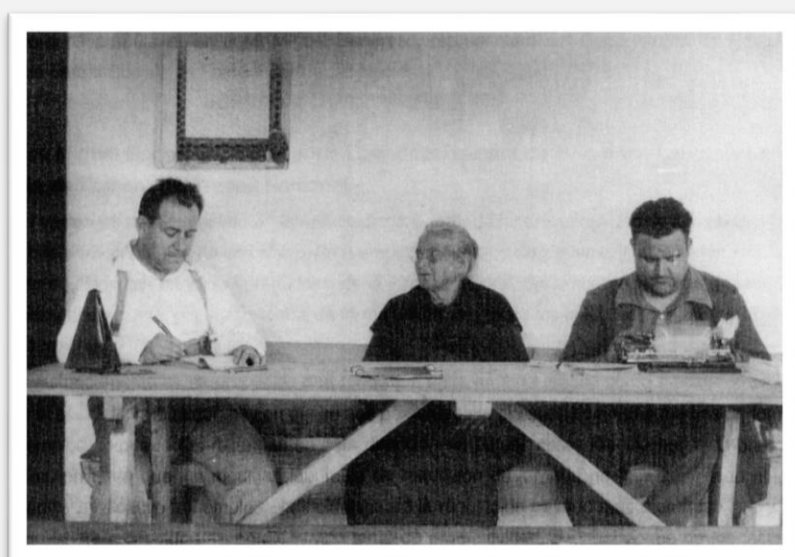
Nadaleta

Partitura del mestre Joan Tomàs, en la missió al Lluçanès, 23/08/1931.⁵¹

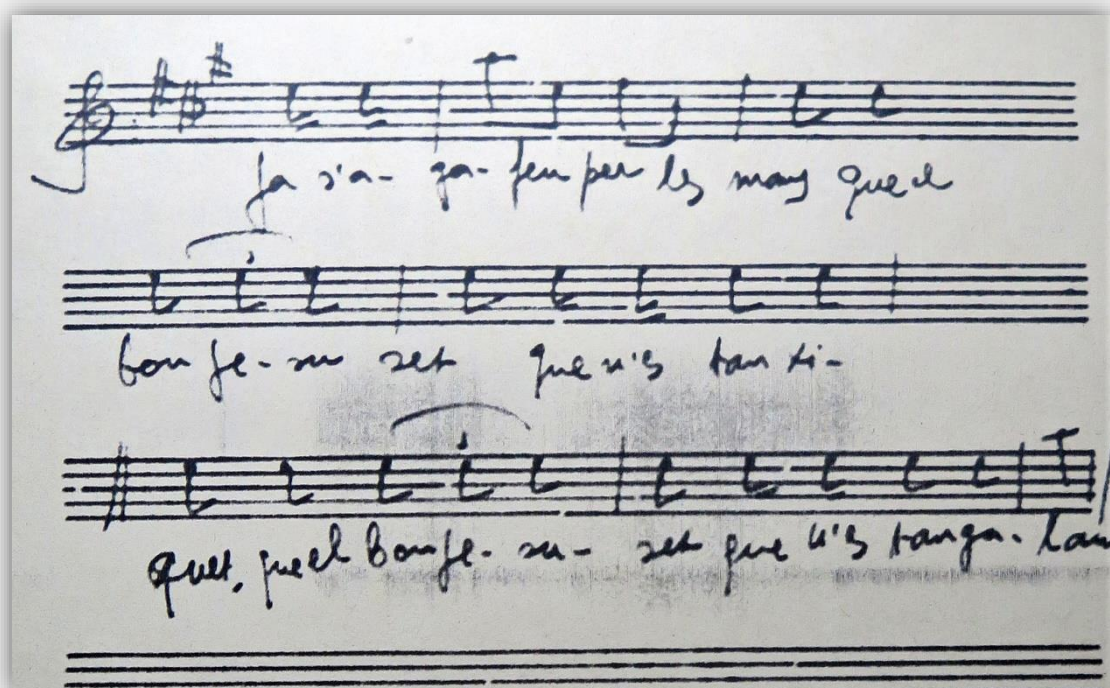
Oh si neva quan marxem
visitarem a Maria.
Oh si neva quan marxem
a Jesús adorarem.

Amades, en la seva llibreta de treball, va anotar: "*Nadaleta* 326... *La cantaire en sap més i creu que s'acaba aquí. Cantada per Josepa Serra de Casanova, espadenyera de setanta anys, d'Olvan, veïna de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931.*"

Aquí podem veure el mestre Joan Tomàs, amb el seu metrònom, a la Pepeta de la Cortada i a Joan Amades, amb la seva característica màquina d'escriure, recollint cançons a la casa de la Cortada, el 25 d'agost de 1931 (Foto de l'arxiu Obra del cançoner popular de Catalunya).

Ballet nadalenc

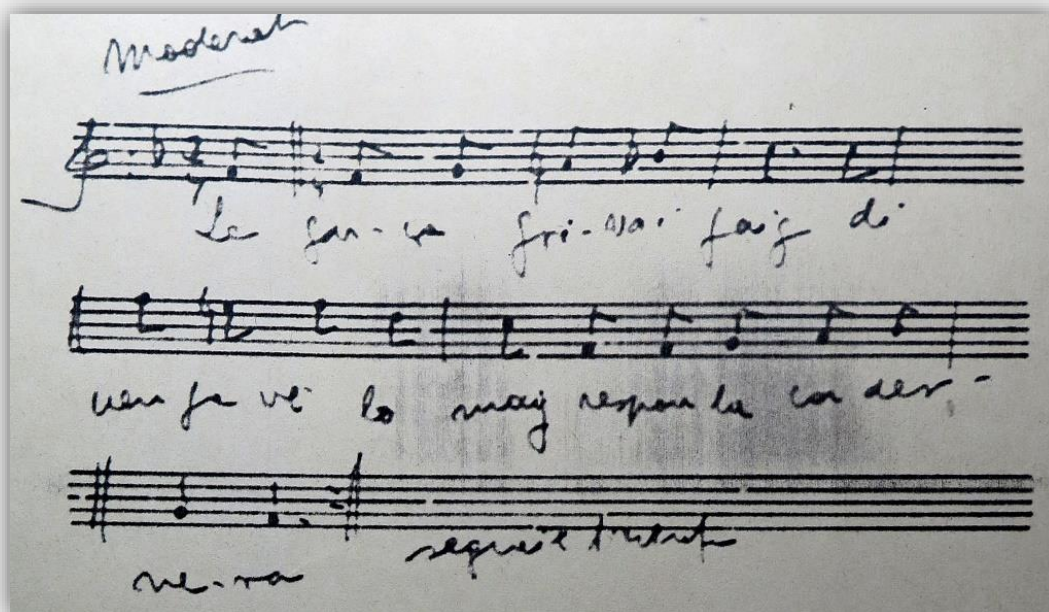
Partitura del mestre Joan Tomàs, en la missió al Lluçanès, 23/08/1931.⁵¹

Ja s'agafen de les mans
que'l bon Jesuset
que n'és tan xiquet
que'l bon Jesuset
que n'és tan galant.

Amb el sol dels esclopets
el bon Jesuset
que n'és tan xiquet
el bon Jesuset
que n'és tan galant

Amades, en la seva llibreta de treball, va anotar: "*Ballet nadalenc* 327... Cantada per Josepa Serra de Casanova, espardenyera de setanta anys, d'Olván, veïna de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931".

El cant del ocells

Partitura del mestre Joan Tomàs, en la missió al Lluçanès, 25/08/1931.⁵¹

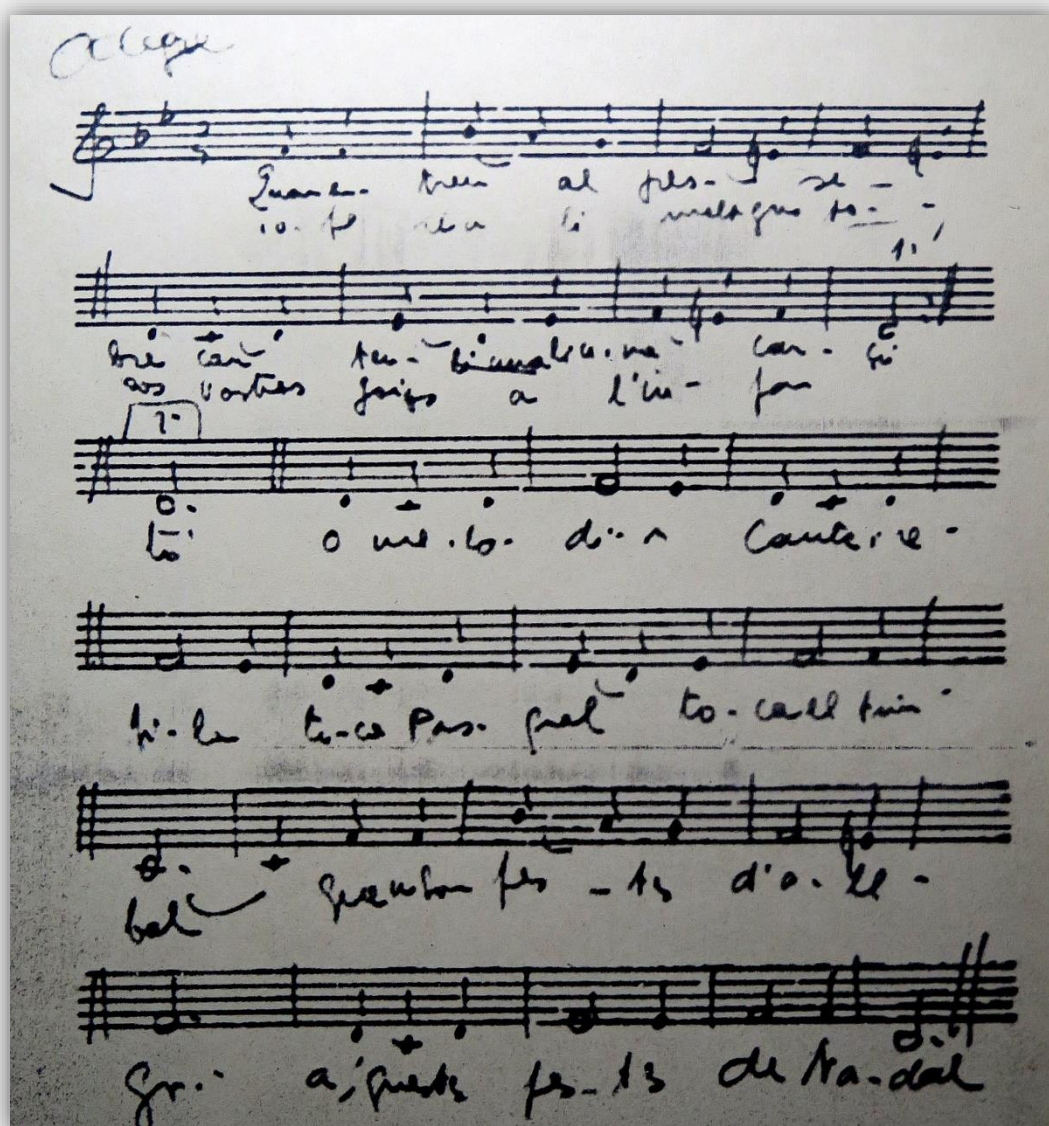
La garsa griva i gaig
diuen ja ve lo maig,
respon la cadernera,
tot arbre es vesteix
tota planta floreix
com si fos primavera.

Los pavos i indians
despleguen tafetans
vestits de mil maneres
i si venen a tomb
els fiquen dins d'un forn
amb unes greixoneres.

La perdiu amb un plat
n'és menjar delicat
amb la taronja i pebre.
La perdiu ha d'ajudar
per més solemnitzar
al Ninyo en el pessebre.

Amades, en el seu viatge al Lluçanès, va recollir-ne tres estrofes i diu: "El Cant dels ocells 334... Cantada per en Jaume Prat, dit el Peuplà, de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931".

El pastor Pasqual

Partitura del mestre Joan Tomàs, en la missió al Lluçanès, 25/08/1931.⁵¹

Quan entreu en el pessebre
canteu-li una cançó
i oferiu-li molt gustosos
vostres goigs a l'Infantó.

Oh melodia
canta i refila
toca el Pasqual
toca el timbal,
que en són festes d'alegria
aquestes festes de Nadal.

Amades en la seva llibreta de treball va anotar: "Nadala 336... cantada per en Jaume Prat, dit el Peuplà, de Santa Maria de Merlès, 25/VIII/1931."

Josep Romeu i Figueras⁵³
(Òdena, Anoia, 1917 – Barcelona, 2004)

Josep Romeu i Figueras, es va formar a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, estudià a la Universitat de Barcelona i als Estudis Universitaris Catalans, on es va doctorar en lletres l'any 1948. Es llicencià en filologia hispànica i va fundar amb altres el grup cultural Anabis (1944-1948), la Societat Catalana d'Estudis Històrics, del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (1947) i la revista Ariel (1946-1951).

Va fer crítica literària d'autors catalans com Joan Maragall, Josep Vicenç Foix i Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Del 1971 al 1984 fou professor d'investigació al CSIC adscrit a l'Institut Espanyol de Musicologia, i del 1969 al 1984 professor de la facultat de lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. El 1972 ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i fou membre d'honor de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

S'especialitzà en literatura catalana modernista i contemporània, poesia tradicional, cançonística i teatre popular. Autor d'una extensa obra poètica i també d'assaig i de crítica. Publicà articles a les revistes *Serra d'Or*, *Els Marges* o *Revista de Catalunya*. Aquí ens interessa especialment per la seva obra *Cançons nadalenques del segle XV* (1949), publicada a la col·lecció "Els nostres clàssics", de l'editorial Barcino, juntament amb tres volums de *Teatre hagiogràfic* (1957) i dos de *Teatre profà* (1962).

Després de les edicions arribarien les escenificacions: Romeu va muntar nou Cicles de Teatre Medieval entre 1961 i 1969 a l'incomparable marc del Saló del Tinell de Barcelona. Aquests muntatges no només restituïen la materialitat escènica d'aquells textos, sinó que es van convertir en una de les aportacions més significatives en el panorama cultural d'aquella dècada. Una tasca nascuda de la vocació d'homologar els estudis del nostre teatre amb les línies mestres de la recerca europea. En aquest sentit és de destacar l'esforç de Romeu per tractar aspectes tradicionalment allunyats de la filologia: els components escènics de l'espectacle, aclimatant en la investigació nostrada els estudis peoners de Richard Froyne, E. K. Chambers, Gustave Cohen, Karl Young o William H. Shoemaker.

Va rebre els premis Menéndez Pelayo del CSIC de 1947 i del certamen de poesia de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat de 1947, el premi Milà i Fontanals de l'IEC de 1955, i la Creu de Sant Jordi de 1993. L'any 2004, li fou atorgat el Premi Crítica Serra d'Or de biografies i memòries per *Quadern de memòries*.

Dues cançons nadalenques del segle XV, les més antigues del Lluçanès.

(Recollides a la parròquia de Sant Bartomeu del Grau)

Volem acabar aquest annex de cançons de Nadal amb dues de les cançons que considerem les més antigues que s'han recollit al Lluçanès. Aquesta informació ens la facilita Josep Romeu, especialitzat en cançons, poesia i teatre tradicional. En la introducció del seu llibre *Cançons Nadalenques del segle XV*⁵⁴, ens diu *“Bona part dels textos aplegats en el present volum es conserven en manuscrits dels primers anys o de més entrat el segle XVI. Tanmateix, per raó de llur caràcter hem de considerar-los en general com a versions de peces llavors conegudes per tradició, la primitiva redacció de les quals, avui ignorada, deu ésser força anterior a la data d'aquells manuscrits i remuntar, amb moltes probabilitats, al segle XV, principalment a la seva segona meitat”*.

El llibre el divideix en diferents procedències i per ordre cronològic. El primer grup comprèn dues peces procedents d'un manuscrit trobat a l'Albí (Les Garrigues) i publicat per mossèn Sanç Capdevila. El segon grup, ens diu *“És format per les peces IV i V, que figuren, entremig de diversos textos, llatins i catalans, en prosa i vers, en un manuscrit trobat a Sant Bartomeu del Grau (Lluçanès), sobre el qual el seu editor, Ernest Moliné i Brasés, escriví en 1913 que havia estat compost “fa més de quatre segles”, és a dir vers darreries del segle XV o a començaments del següent. Aquestes composicions presenten, quant als temes i subtemes, a les imatges, al llenguatge i l'estil, i a la forma mètrica, una similitud notable amb les cançons del grup següent.”* El tercer grup, integrat per trenta-una peces compilades en alguns dels dos llogarrets amb el nom de Riudellots que existeixen al Gironès, ja sigui Riudellots de la Selva o Riudellots de la Creu. Finalment, el quart grup és constituït per les composicions procedents de diverses fonts, cinc en total, que estan reunides i publicades per Marià Aguiló en el *Cançonet de Nadal*.

En aquest recull anotem les cançons IV i V de Sant Bartomeu del Grau. Sobre la seva autoria no en sabem res, però en Romeu sí que ens diu que tant en el manuscrit de Riudellots i probablement de l'Albí i Sant Bartomeu del Grau *“havien pertangut als rectors de les respectives parròquies”*.

Romeu també ens diu *“Probablement bon nombre de rectors catalans posseïrien reculls semblants, perquè els era recomanat que en els oficis litúrgics de Nadal, ells, la clerecia i el poble cantessin peces adients a la diada. Precisament el caràcter col·lectiu d'aquesta celebració nadalenca fa que aquells petits reculls apleguin unes composicions de to semiculte i altres de to popular estricte... Veus eclesiàstiques autoritzades recomanaven a la clerecia la celebració adequada i digna dels oficis de Nadal amb intervenció del poble... Ben d'hora la intervenció popular en la litúrgia de Nadal donà un caràcter bon xic lliure i força irrespectuós a les cançons que s'hi cantaven. Tot i les prohibicions eclesiàstiques encaminades a salvaguardar la dignitat d'aquestes festes, interdint-hi l'entrada de l'element profà per massa llicenciós, no deixaren els religiosos d'admetre'l i fins i tot d'identificar-s'hi ”*.

Cançó IV⁵⁵

R	Glòria en lo cel sia, e puys en la terra pau.	VIII	Los pastorells qui vingueren per Jesucrist a vesitar, la Verge bé'n saludaren e lo seu fill van adorar.
I	La verge sancta Maria, regina imperial, infantà per aquest dia lo senyor rey aternal.	IX	Josep, qui viu la meravella, e la Verge alletar, corrent pres la caramella e mès-sa ⁵⁷ a dansar.
II	Tots eran dats a dapnatge dins en lo lim infernal; ell nos trac de captivatge per esta nit de Nadal.	X	Lavons dix la Verge Maria: - Ay, Josep!, sí Déu vos sal, als pastorets de longa via donau-los a beura, si us plau. -
III	No volch pompa mi pompatge, ni emprà molt gran ostal, anans volch jaura en la establia en un pobralet capsal.	XI	E Josep, que bé li pleya acostà-sse al barral, qui era plen de clareya ⁵⁸ , e tot lo's ⁵⁹ bech a sson cabal.
IV	L'ase e lo bou se alegraren trepant ⁵⁶ sobre lo fenal, e ensemps amdós dansaren, tocant laüt e tabal.	XII	Parlant Josep algaravia, semblà-ne bech de pardal, per gran febra que tania disputant ab un brocal.
V	Los pastors qui après sabéran per la veu angelical, dansa novella fahéran, dient una cansó aytal.	XIII	Com los pastós assò vaheren, que la cosa anave mal, altre concell tingueren: furtaren-li lo barral.
VI	Los àngels qui devallaren del cel imperial, a la Verge presentaren la salut angelical.	XIV	Josep cercava medacina, demanant de bona sal ⁶⁰ , car ya tenia la moxina ⁶¹ aferrada al capsal.
VII	Digueren los sancts àngels en la nit sancta de Nadal: - En lo cel glòria sia, e puys en la terra pau. -		

Cançó V⁶²

- R Sus, sus, no dormiau.
Pastorellets, veniu si us plau.
- I E veureu com vuy és nat
infant de gran dignitat,
en un loch ben apertat.
Feu-li bé, que bé li plau.
- II ¿Qual serà qui pusca dir
aver bé per molt dormir?
Desenpetxau dons de venir,
e dar-vos à lo que vullau.
- III May viu res tan falaguer,
e tant discret e vertader,
amistanser e solasser;
e lo que fa, a tothom plau.
- IV Tantost que'l viu lo canaguí
e denant ell me agenollí,
les mans e peus jo li besí.
Ayau-me mercè, si us plau.
- V Ell dóna complidament
a son leal servent
grans dignitats en un moment;
de paradís ell té la clau.
- VI Daveu vosaltres ben pensar,
e los capellans ben cantar;
assó fan per alegrar
lo bon Jesús que assí jau.
- VII La Verge, qui l'à infantat,
lo té are abrigat
per lo fret qui s'és levat.
Cridau-lo, que bé li plau.
- VIII Josep li fa gueranetes⁶³
e toca les caramelletes.
Sertes, aquexas mamaletes
vós, Jesús, bé les xuclau.
- IX Josep li fa bones rahons
ab avellanes e pinyons;
assò és viande de minyons.
Per què viscam tots en pau.

NOTES

¹ BALLÚS. "El músic Joaquim Pecanins es mereix un reconeixement manresà". *El pou de la gallina*. 16 de juliol de 2017.

-BALLÚS. *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages 1905-2005*. 2006.

-REIXACH. "Fum, fum, fum". *Caramella*. Gener-juny, 2009.

-CORTADA. *Miquel Soldevila i Valls. El gran mestre de l'esfalt*. 2003. pàg. 40 i 41.

² Aquesta cançó formava part del recull de 28 cançons amb que Joaquim Pecanins va participar en la Primera Festa de la Música Catalana l'any 1904.

³ ROMEU. *Les nades tradicionals*. 2003;

Segons els seus estudis, situa la cançó a finals del segle XVIII o a primers del XIX.

⁴ BALLÚS. "La recerca d'un Cançonero Popular a Manresa". *Dovella*. Primavera, 2008.

⁵ MASSOT. *Obra del cançonero popular de Catalunya*. 2004. pàg. 276.

⁶ AMADES. *Folklore de Catalunya. Cançonero*. 1951. pàg. 251.

⁷ ROMEU. *Les nades tradicionals*. 2003. pàg. 96.

⁸ AA.DD. "Fumí, Fumí, Fumí". *L'Estel del Lluçanès*. Desembre, 1970.

⁹ SOLA, Joan. <http://rodamots.cat/escreix/joan-sola-restolines/> (Data 29/11/2020);

Segons aquest autor, les restolines eren la menja lleugera que es feia tradicionalment abans o/i després de la missa del Gall, dins mateix de l'església, al voltant d'una mica de xera i amb alguna simbomba que roncava mentre la gent se saludava i la xicalla reia enjogassada: quatre neules, uns trossets de torrons, potser un parell d'ametlles, i un porronet de ratafia.

¹⁰ ROMEU. *Les nades tradicionals*. 2003. pàg. 95-97.

¹¹ AMADES. *Folklore de Catalunya. Cançonero*. 1979. pàg. 250-251

¹² El tabal és un instrument musical de percussió de forma cilíndrica, amb dues membranes, normalment de cuir, que emet un so indeterminat. N'hi ha de diferents grandàries.

¹³ AMADES. *Folklore de Catalunya. Cançonero*. 1951. pàg. 251;

Les escudines o escudella que faran i es menjaran en eixir de matines al·ludeix a la col·lació que fins fa quatre dies feien els pastors dins mateix de l'església durant la funció religiosa i que més tard es féu a la plaça en sortir de la missa, i que recorda l'àpat comunal que comportava l'excursionista festa solsticial de l'hivern, les restes de la qual s'han confós amb la gran solemnitat cristiana del Nadal.

¹⁴ ROMEU. *Les nades tradicionals*. 2003. pàg. 34-35;

L'autor ens parla d'un ball rodó que anota entre el segle XVIII i primer terç del XIX. Després els pastors sonaran de nou els seus instruments i ballaran entre ells i faran la gran gatzara. Hi ha una nota que diu: Entre aquestes és curiosa la recollida i publicada per Pec. "Un ball rodó disposen per alegrar Jesús / de viudes i casades, donzelles i barbuts", tots els quals dansen, a més del ball rodó, la "xacona" i el "canari bo".

¹⁵ AMADES. *Costumari Català*. Vol. 1. 1950. pàg.66.

¹⁶ PECANINS. "Els tres tambors". *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*. Gener-desembre, 1918;

Aquest fet es pot emmarcar perfectament dins l'ambient dels pastors d'aquella època, amb els seus instruments, la seva música i balls propis. El mateix passava a tot el Lluçanès, on Pecanins explica la conversa que havia mantingut amb el pastor de Lluçà quan va recollir la cançó d'Els tres tambors, que servia per conduir el bestiar a muntanya: Es reunien cada any a l'Hostal del Vilar per la diada de Santa Anna, per emprendre, a la tarda del mateix dia, la primera jornada de camí dels Pirineus.. El so de les simfonies era el senyal d'emprendre la marxa.., entonant aquesta cançó.

-
- ¹⁷ VILARMAU. *Folklore del Lluçanès*. 1997.
- ¹⁸ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.149.
- ¹⁹ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. Esborranys. 1.1.1.149.
- ²⁰ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ²¹ ROMEU. *Les nades tradicionals*. 2003. pàg. 25.
- ²² VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ²³ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ²⁴ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.9.
- ²⁵ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.10.
- ²⁶ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.118.
- ²⁷ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ²⁸ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ²⁹ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.2.150.
- ³⁰ https://ca.wikipedia.org/wiki/La_Filadora (Data 03/12/2020)
- ³¹ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ³² jument: Animal de càrrega. Aquí podem suposar que es tracta de la mula.
- ³³ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.1.155.
- ³⁴ J.S. Unes estrofes de "Follies dels aucells", AUSA. Núm. 22. 1957;
<https://www.raco.cat/index.php/Ausa/article/view/39206/39069> (Data 18/11/2020)
- ³⁵ borroner: El pinsà borroner és un ocell amb una bonica riquesa cromàtica del seu plomatge.
- ³⁶ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.5.
- ³⁷ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.6.
- ³⁸ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.11.
- ³⁹ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.8.
- ⁴⁰ gelé: vegeu fresset (nota 46)
- ⁴¹ guimbarro: tros gros de pa.
- ⁴² gojat: noi, xicot...
- ⁴³ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.74.
- ⁴⁴ barraló: Mesura de capacitat per a vi, igual a la quarta part d'una carga, que equival a trenta-dos porrons.
- ⁴⁵ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. Estrofes trobades a l'atzar. 1.1.4.79.
- ⁴⁶ fresset: Espècie de gelé que porten els infants petits ben apretadet al voltant del pit.
- ⁴⁷ VILARMAU. (DGCPA). Arxiu Vilarmau. 1.1.4.135.

⁴⁸ <https://pagines.uab.cat/joanamades/content/biografia> (Data 19/12/2020)
-MASSOT. *Obra del cançoner popular de Catalunya*. 2004. pàg. 276 a 280.

⁴⁹ MASSOT. *Obra del cançoner popular de Catalunya*. 2004. pàg. 276;
Amades explica que feia mesos teníem el projecte d'anar (al Lluçanès) amb el propòsit especial de recollir les danses típiques de Prats. Amb tot, ara que hi fórem, ens proposàvem també recollir les cançons que poguéssim.

⁵⁰ MASSOT. *Obra del cançoner popular de Catalunya*. 2004. pàg. 276;
La lletra en cursiva és extreta d'aquest llibre.

⁵¹ Extracte de la conferència pronunciada a Sant Martí d'Albars, el dia 5 de novembre de 2021, sota el títol *Joan Tomàs al Lluçanès*, a càrrec de Liliana Tomàs i Roch, comissària de l'Any Joan Tomàs i neta del mestre. Per saber-ne més podeu adreçar-vos a la web <https://mestrejoantomas.cat/>

⁵² *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Memòria de la missió feta per Joan Tomàs i Joan Amades pel Llobregat i altres terres. Agost i setembre de 1931;*
Les set partitures que venen a continuació, són manuscrites pel mateix mestre Tomàs i formen part de la missió feta al Lluçanès l'agost del 1931.

⁵³ https://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Romeu_i_Figueras (Data 09/12/2020)
<https://www.institutdelteatre.cat/publicacions/ca/enciclopedia-arts-esceniques/id1869/josep-romeu-i-figueras.htm> (Data 09/12/2020)

⁵⁴ ROMEU. *Cançons nadalenques del segle XV*.1949.

⁵⁵ Esmentem aquí una primera part que Romeu anota sobre algunes característiques d'aquesta cançó: *Cançó nadalenca força extensa, relativa al Naixament, amb els conceptes corrents de la Redempció (cobla II) i de la pobresa de l'Infant (cobla III), i molt especialment a l'adoració dels pastors i a l'alegria de sant Josep, que és objecte de les mofes descarades del poeta anònim. Tota la peça és de to popular, però aquest s'acusa sobretot a partir de la cobla VIII. Remarquem que la cobla VI es refereix a l'Anunciació de la Verge; que la VII (veg. Lluc II,13-14) hauria d'anar abans que la V (veg. Lluc, II, 15)...*

Les cinc notes següents són les que té anotades al mateix autor en el seu llibre.

⁵⁶ *trepan*: saltant, fent alegrois; verb documentat en antic provençal (Dicc. Alcover-Moll).

⁵⁷ *mes-sa*: mes s'(ha).

⁵⁸ *clareya*: vi dolç que era costum de beure per Nadal (Dicc. Aguiló).

⁵⁹ *lo's*: en el sentit de "se'l".

⁶⁰ *bona sal*: la sal tal volta era emprada com a purgant intens o com a vomitiu; és la "medacina" que cercava Sant Josep després del convit anterior.

⁶¹ *moxina*: nom familiar que es donava a l'orinal (Dic. Aguiló)

⁶² Esmentem aquí la part que l'autor anota sobre aquesta cançó: *Cançó nadalenca del tipus més corrent i tradicional; té, en aquest aspecte, notable retirada amb algunes de les cantades en els nostres dies. Dóna la impressió, com les de Montserrat Torres, d'ésser obra d'un poeta semidotat que s'inspira en motius populars nadalencs; però a diferència de les d'aquell sacerdot, aquesta, a judicar per l'estat dels versos, molt mal mesurats, sembla haver esdevingut força popular. Les dues darreres cobles són les més populars, tant pel to com pels mots i els conceptes (veg. especialment els versos 32 i 33). A remarcar la ingenuïtat del poeta anònim, l'efecte plàstic que aconsegueix amb pocs recursos i l'anacronisme en què cau quan parla de capellans cantant a Jesús en la seva naixença, com si fossin dins el temple i en una missa del gall qualsevol (cobla VI). Fins a la cobla VII, el tex és un monòleg d'un pastor, inspirat en l'Evangelí de sant Lluc, II 16-18.*

⁶³ guernetes: probablement mot hipocòric, amb la possible significació de “falagueres”, “moixaines”.